

FAVQULODDA VA EKOLOGIK OFAT HOLATLARIDA KORXONALAR BOSHQARUVI

¹Yo'ldashev Alisher

Andijon mashinasozlik instituti "Mehnat muhofazasi" yo'nalishi
3-bosqich talabasi. alisherrehsila5195@gmail.com.

Tel: +998905425195

²Jalilov Ahmadbek Ikromjon o'g'li

Andijon mashinasozlik instituti "Mehnat muhofazasi" kafedrası
assistenti. ahmadbekhfx555@gmail.com.

Tel: +998972972992

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7478830>

ARTICLE INFO

Received: 13th December 2022

Accepted: 21th December 2022

Online: 23th December 2022

KEY WORDS

avariya, falokat, tabiiy ofat, epidemiya, shuningdek

ABSTRACT

Favqulodda vaziyat - avariya, falokat, tabiiy ofat, epidemiya, shuningdek, dushman tomonidan zamonaviy qurollarni qo'llash natijasida yuzaga kelgan obyekt va muayyan hududda odamlarning normal yashash sharoiti va faoliyatining buzilishi. Inson qurbonlari, sog'liq va atrof-muhitga yetkazilgan zarar, moddiy yo'qotishlar. Ushbu maqolada favqulodda vaziyatlarda korxonalar va tashkilotlarning ishini boshqarish, tabiiy favqulodda vaziyatlar (tabiiy ofatlar) bilan bog'liq muammolar muhokama qilinadi. Favqulodda vaziyatlarni boshqarishda bir qator quyi tizimlardan iborat tizimni yaratishni o'z ichiga oladi. Mualliflar favqulodda vaziyatlarda kompaniya rahbariyatining muammosini hal qilishning mumkin bo'lgan usullarini tahlil qiladilar.

Kirish. Korxonani boshqarish - bu uning barcha tarkibiy elementlarining ishiga tizimli ta'sir qilish, uning maqsadi muvofiqlashtirilgan ishlarni tashkil etish va natijada foyda olishdir. Korxonani boshqarishning maqsadi maksimal samaraga erishish uchun barcha bo'limlarning muvofiqlashtirilgan ishiga erishishdir. Korxonani boshqarishning mohiyati ana shu izchillikni tashkil etishdan iborat. Korxonalar asosiy vositalar, moddiy, moliyaviy va mehnat resurslari kabi tarkibiy qismlarga asoslangan murakkab ishlab chiqarish tizimi bo'lganligi sababli, boshqaruvning vazifasi bu resurslardan maksimal darajada samarali foydalanishdan iborat. Chiqishda

ishlab chiqarishni yanada rivojlantirishga yordam beradigan yuqori sifatli raqobatbardosh mahsulotni olish kerak [1]. Favqulodda vaziyatlarda ishlash, ularning oqibatlarini bartaraf etish jarayonida favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha mutaxassislarni (harbiylar, qutqaruvchilar, o't o'chiruvchilar, kinologlar, shifokorlar, muhandislar) va bunday vaziyatlarda faoliyatini davom ettirayotgan korxonalar va tashkilotlar rahbarlariga. Favqulodda vaziyatlarda ishlaydigan rahbarlar va mutaxassislar ko'p sonli stress omillariga duchor bo'lishadi. Bunday hollarda xatoning narxi juda yuqori xisoblanadi. Odamlarning hayoti bog'liq

bo'lishi mumkin bo'lgan qarorlarni tezda qabul qilish zarurati, nostandart sharoitlarda tartibsiz ish jadvali va ma'lumotlarning etishmasligi ekstremal vaziyatdagi ishning o'ziga xos xususiyati hisoblanadi.

Holati stressli vaziyatga moslashishning umumiy qonunlariga bo'ysunadi. Odamlarning stress omillariga moyilligi individual psixofiziologik xususiyatlar, stressga chidamlilik darajasi va ish tajribasi bilan belgilanadi. Agar inson kutishi mumkinligini bilsa yaxshi bo'ladi (garchi bir xil vaziyatlar bo'lmasa ham - har biri o'ziga xosdir) [2].

Favqulodda vaziyat har doim rejalarni buzadi, kundalik ritmdan tashqariga chiqadi. Favqulodda vaziyatda ishlash tajribasiga ega bo'lganlar uchun bu holat shikast emas, lekin ko'pchilik odatda bunday tajribaga ega emas va bu ular uchun albatta stressli omil bo'ladi. Stressli vaziyatga ruhiy javob berish shakllarini bilish organizmning stress ta'siriga chidamliligini oshiradi.

Materiallar va uslublar

Kontentni tahlil qilish usuli asosida mualliflar favqulodda vaziyatlarda kompaniya rahbariyatining muammosini hal qilishning mumkin bo'lgan usullarini tahlil qiladilar.

Deyarli har qanday sanoat obyekti atrof-muhitga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatadi. Loyihaning texnologik qismini hisobga olgan holda, uni jihozlarning atrof-muhit uchun xavfsizligi nuqtai nazaridan baholash kerak. Tahlil ko'rib chiqilayotgan ob'ektda atrof-muhitni ifloslantiruvchi manbalarni aniqlashdan boshlanishi kerak. Keyinchalik korxonaning atmosfera havosiga, suvga chiqarilishi, qattiq ishlab chiqarish chiqindilarining shakllanishi tahlili olib borilmoqda. Bunday holda,

ko'rib chiqilayotgan ob'ektning atrof-muhit holatiga ta'sirini miqdoriy jihatdan tavsiflash maqsadga muvofiqdir.

Favqulodda vaziyat - avariya, falokat, tabiiy ofat, epidemiya, shuningdek, dushman tomonidan zamonaviy qurollarni qo'llash natijasida yuzaga kelgan ob'ekt va muayyan hududda odamlarning normal yashash sharoiti va faoliyatining buzilishi. inson qurbonlari, sog'liq va atrof-muhitga yetkazilgan zarar, moddiy yo'qotishlar.

Favqulodda vaziyatlarni boshqarish bir qator quyi tizimlardan iborat tizimni yaratishni o'z ichiga oladi. Eng muhimlari quyidagilardir:

- favqulodda vaziyatlarni tahlil qilish;
- favqulodda ogohlantirish;
- favqulodda vaziyatlarni mahalliyashtirish;
- oqibatlarini bartaraf etish;
- rivojlanishni boshqarish;
- integratsiyalashgan taqsimlangan ma'lumotlar bazasi.

Favqulodda vaziyatlarni tahlil qilish tizimi - quyi tizimlar faoliyati samaradorligini ta'minlaydigan axborot-tahlil tizimi:

- favqulodda oqibatlarni mahalliyashtirish va bartaraf etish (ishni bajarishning odatiy ssenariylari);
- favqulodda vaziyatlarning oldini olish (favqulodda vaziyatlarning oldini olish choralari).

Tahlil tizimini ishlab chiqishda quyidagi asosiy vazifalar bloklari ajratiladi:

- Favqulodda vaziyatlar haqida ma'lumot to'plash usullari. Axborot to'plash uchun bir nechta kanallarni tashkil etish rejalashtirilgan: matbuot, ishtirokchilarni so'rovi, kompyuter tarmoqlari va boshqalar. Axborotning ishonchliligi va izchilligini avtomatlashtirilgan nazorat qilish usullari ko'zda tutilgan.

Favqulodda vaziyatlar ma'lumotlar bazasi va uni saqlash usullari. Ma'lumotlar bazasi ishlab chiqilishi kerak. U quyidagi asosiy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi: vaqt, joy (kenglik, uzunlik, eng yaqin aholi punkti), vaziyat turi, tegishli masshtabdagi quvvat, video, audio, matn materiallari ham asl tillarda, ham milliy tilga tarjima qilingan, muddati va oqibatlarini, xato va qo'pol xatolarni, isrof qilingan resurslarni, yo'qotishlarni bartaraf etish usullari va ularni hisoblash usullari, boshqa parametrlar [3].

Axborot ma'lumotlar bazasiga quyidagi usullarda yuklanadi: klaviaturadan matnli ma'lumotlarni qo'lda kiritish, skaner va konvertorlar yordamida matnli ma'lumotlarni kiritish, skanerlar yordamida grafik axborotni (diagramma, fotosuratlar) kiritish, vizual va audio axborotni uni konvertatsiya qilish bilan kiritish. raqamli shaklga o'tkazish, INTERNET ma'lumotlar bazalari yordamida ma'lumotlarni kiritish. Qayta ishlangan ma'lumotlar INTERNET-serverda saqlanadi, unga har qanday joydan (vakolatlar doirasida) oddiy holatlarda foydalanish mumkin.

Favqulodda vaziyatlarni tasniflash tizimi. Tahlil qilish va tasniflash ko'zda tutilgan: favqulodda vaziyatlarning paydo bo'lishi va tarqalishi sabablari, ular bilan bog'liq omillar (ob-havo, kun vaqti, yil va boshqalar), bartaraf etish usullari va boshqalar.

Favqulodda vaziyatlarni tahlil qilish usullari. Sabab-ta'sir munosabatlarini shakllantirish va tahlil qilish usullari, turli (shu jumladan, makon va vaqt oralig'idagi) omillar o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatish usullari ishlab chiqilmoqda.

Mahalliyashtirish va favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish uchun odatiy

stsenariylarni ishlab chiqish usullari. Tarmoq diagrammalarini va qurilish rejalarini yaratish usullari aniqlanadi.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni shakllantirish usullari. Favqulodda vaziyatlarning paydo bo'lishi va tarqalishining sabablarini bartaraf etishga ta'sir qiluvchi chora-tadbirlarni tahlil qilish, baholash va tanlash usullari [4].

Favqulodda ogohlantirish tizimi eng muhim hisoblanadi va quyidagilardan iborat:

- tashkilot (tuzilmasi, funktsiyalari, aloqalari, mexanizmlari, o'zaro ta'sir qilish tartibi va boshqalar);
- har xil turdagi texnogen tizimlar uchun favqulodda vaziyatlarning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar tizimi;
- tashkilotlar va korxonalar tomonidan belgilangan qoidalar va tadbirlarning bajarilishini nazorat qilish usullari majmui;
- favqulodda vaziyatlarni mahalliyashtirish va oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha ishlarni amalga oshirish uchun texnik vositalar tizimi;
- trening.

Tashkiliy jihatdan favqulodda ogohlantirish tizimi mintaqaviy taqsimlangan nazorat organlaridan iborat. Boshqaruv organlari bilan bir qatorda favqulodda vaziyatlarning oldini olish bo'yicha tegishli boshqaruv organi oldida turgan vazifalarni hal qilish uchun texnik vositalar tizimi ham mavjud (shu jumladan mahalliyashtirish va oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha ishlar uchun). Tashkiliy tuzilmada normal sharoitlarda Favqulodda vaziyatlar vazirligi boshqaruvi sohasiga kirmaydigan, lekin zarurat tug'ilganda tegishli ishlarni bajarishga jalb etilishi mumkin bo'lgan korxonalar (o'z texnik vositalariga ega) ham muhim rol o'ynaydi.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish, mahalliyashtirish va bartaraf etish vazifalari [5].

Tashkilotni loyihalash funktsiyalarni, huquqlarni, majburiyatlarni va texnik vositalarni mobil foydalanish va vazifalarning ishonchli bajarilishini ta'minlash maqsadida darajalar va hududlar bo'yicha taqsimlashni optimallashtirishni o'z ichiga oladi. Texnosferaning rivojlanishi doimiy ravishda amalga oshirilayotganligi sababli tizimning tashkiliy tuzilmasini ushbu o'zgarishlarga moslashtirish mexanizmi ham zarur.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olishda sanoat uchun maxsus favqulodda ogohlantirish tizimlari (masalan, transport, qurilish, energetika va boshqalar) muhim o'rin tutadi.

Bunday tizimlarning samaradorligini monitoring qilish usullarini ishlab chiqish, shuningdek ularni sertifikatlash tizimlarini ishlab chiqish dolzarbdir.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish tizimining ishlashi va rivojlanishini rejalashtirish va tahlil qilishning samarali tizimiga ega bo'lish ham muhimdir.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar tizimi texnogen tizimlar ishlashining ishonchligini oshirishga qaratilgan ishlarni bajarishning standart protseduralari va qoidalarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Ko'pgina obyektlar uchun ushbu chora-tadbirlar kompleksda ishlab chiqilishi kerak (issiqlik va portlash xavfsizligi, ekologik xavfsizlik va boshqalar).

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish usullari to'plami xodimlarning mavjudligi va nazorat tartib-qoidalarining murakkabligi (hajmi) hisobga olingan holda nazoratni rejalashtirish tizimini,

to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita boshqarishning avtomatlashtirilgan usullarini ishlab chiqishni nazarda tutadi.

Idoraviy favqulodda vaziyatlarning oldini olish tizimlari va radiatsiyaviy va kimyoviy ifloslanishlarni masofadan boshqarish va monitoring tizimini yaratish muhim ahamiyatga ega. Bunday tizimning asosiy funktsiyalari:

- heterojen ma'lumotlarning geografik taqsimlangan sensorlaridan ma'lumot to'plash;
- idoraviy favqulodda ogohlantirish tizimlaridan ma'lumotlarni yig'ish;
- datchiklar va bo'lim tizimlaridan ma'lumotlarni qayta ishlash va uni kerakli shaklda (matnli, grafik) taqdim etish;
- haqiqiy ma'lumotlarni normalar bilan taqqoslash (nazorat);
- datchiklar bilan qoplanmagan hududdagi ifloslanish xususiyatlarini yaqinlashtirish;
- turli omillar ta'sirida favqulodda vaziyatlar natijasida ifloslanishning tarqalishi prognozi;
- ifloslanish va idoraviy tizimlarning parametrlari to'g'risidagi ma'lumotlarni statistik qayta ishlash (makon va vaqt bo'yicha).

Favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini mahalliyashtirish va bartaraf etish uchun texnik vositalar tizimi doimiy ravishda takomillashtiriladigan mashinalar, uskunalar, asboblari, jihozlar va boshqalar tizimlaridan iborat.

Ta'lim tizimi har qanday ob'ektda xodimlarning malakasi va madaniyatini singdirish uchun mo'ljallangan. Tegishli o'quv adabiyotlarini qayta ko'rib chiqish, mavjud universitet dasturlariga zarur kurslar yoki bo'limlarni kiritish rejalashtirilgan.

Favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini mahalliyashtirish va bartaraf etishni boshqarish tizimi. Mahalliyashtirish jarayoni favqulodda vaziyatlarning rivojlanishini to'xtatish va bostirish uchun favqulodda choralarni amalga oshirishga qaratilgan bo'lib, favqulodda vaziyat boshlanganidan keyin darhol boshlanadi va bir necha kundan bir necha oygacha davom etadi [6].

Tashkilotni yaratish va rejalarini ishlab chiqishdan tashqari, tizimda rejalarining bajarilishini ta'minlaydigan samarali quyi tizimlarga ega bo'lishi muhimdir. Bularga quyi tizimlar kiradi:

- vazifalarni hisobga olish va nazorat qilish;
- favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etishning borishini monitoring qilish;
- rejalarini amalga oshirish jarayonini tartibga solish.

Vazifalarning bajarilishini hisobga olish va nazorat qilish tizimi quyidagilarni ta'minlaydi:

- vazifalarning haqiqiy bajarilishini hisobga olish;
- ijrochilarga belgilangan muddatlarni eslatgan holda alohida ishlarning (shu jumladan hujjat aylanishi) bajarilishini nazorat qilish;
- rejalashtirilgan maqsadlardan chetga chiqishga olib keladigan kutilmagan holatlarning yuzaga kelishini hisobga olgan holda.

Monitoring quyi tizimi rahbariyatga, qayerda bo'lishidan qat'i nazar, favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishning borishi to'g'risida real vaqt rejimida ma'lumot olish imkonini beradi:

- tugallangan, davom etayotgan, muhim ish belgisi bilan tarmoq jadvali;

- sabablar va aybdorlarni ko'rsatgan holda ishning orqada qolishi;
 - mavjud resurslar va ulardan foydalanish;
 - favqulodda vaziyatlarning rivojlanishi prognozi.
- Tartibga solish quyi tizimi qabul qilingan rejalarini amalga oshirish imkoniyatini beradi va quyidagilarga imkon beradi:
- beqarorlashtiruvchi omillarning rejaga ta'sirini kamaytirish choralari tanlash;
 - kutilmagan vaziyatlarda rejaga tuzatishlar kiritish.

Natijalar

Favqulodda vaziyatning oqibatlarini bartaraf etish mahalliyashtirish bosqichi tugagandan so'ng boshlanadi va bir necha oydan bir necha yilgacha davom etishi mumkin.

Taklif etilayotgan tizim ushbu ishlarning samaradorligini ta'minlashi va favqulodda vaziyatlardan kelib chiqadigan yo'qotishlarni kamaytirishi kerak.

Favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini mahalliyashtirish va bartaraf etishni boshqarish tizimi mahalliyashtirish va oqibatlarini bartaraf etish jarayonlarini tashkil etishning rasmiylashtirilgan usullarini ishlab chiqishni, ish rejalarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi.

Ushbu tizim favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini mahalliyashtirish va bartaraf etish bo'yicha ishlarning vaqtini sezilarli darajada tezlashtirishi, shuningdek, favqulodda vaziyatlardan yo'qotishlarni kamaytirishi mumkin.

Favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish shtab va ko'p sonli korxonalar, idoralar, muassasalar, mahalliy hokimliklar, xalqaro tashkilotlar va boshqalardan iborat tashkiliy tuzilmani tezkorlik bilan yaratishni taqozo

etadi. Ushbu tuzilmada boshqaruv organlari, muayyan sohalardagi ish boshqaruvchilar, ishtirokchilarning huquq va majburiyatlari va boshqalar [7].

Tuzilishdan tashqari, umumiy va alohida (oldindan belgilanmagan) yo'nalishlar uchun ish rejalarini ishlab chiqish kerak. Rejalar favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etishda barcha jalb qilingan ishtirokchilarning ishini muvofiqlashtirishni, shuningdek mavjud resurslarni (moddiy, insoniy, moliyaviy, vaqt va boshqalarni) hisobga olishni ta'minlashi kerak. Rejalarning sifati texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar to'plami bilan baholanishi kerak. Rejalarning ishonchligini oshirish uchun favqulodda vaziyatlarni rivojlantirishning mumkin bo'lgan stsenariylari oldindan ishlab chiqiladi. Stsenariylarning har biri uchun rejalarining bir nechta variantlari shakllantiriladi va ko'rsatkichlar to'plami bo'yicha eng maqbulini tanlash amalga oshiriladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishni boshqarish tizimidagi barcha qarorlar proaktiv bo'lib, ular uchun asosiy e'tibor kelajakka ta'sir qilish uchun kelajakni bashorat qilishga (modellashtirishga) qaratiladi va orqaga qarab harakat qilmaydi.

Tizimda turli ma'lumotlarga ega kuchli, yaxshi tashkil etilgan ma'lumotlar bazalariga ega bo'lishi muhimdir.

Favqulodda vaziyatlarda harakatni boshqarish tizimi, shuningdek, o'zgaruvchan tuzilishga ega bo'lgan moslashuvchan global kompyuter tarmog'ini (Favqulodda vaziyatlar vazirligining resurslari va pudratchilarning kompyuter uskunalari hisobidan) yaratish usullari va vositalarini ishlab chiqishni ham

nazarda tutadi. boshqaruv muammolarini samarali hal qilish uchun.

Dasturiy ta'minot platformasidan qat'i nazar, ishning individual ishtirokchilarining ma'lumotlar bazalariga tezkor ulanish, kirish huquqlarini hisobga olgan holda ishonchli aloqani ta'minlash, hisoblash ishlarini parallellashtirish, shuningdek, rejalashtirilgan va tashkiliy va ma'muriy ishlarni o'z vaqtida o'tkazish imkonini berishi kerak. manfaatdor ijrochilar e'tiboriga hujjatlar. Bu, shu jumladan, kompyuter tarmog'i va elektron imzodan foydalangan holda ta'minlanishi kerak.

Rivojlanishni boshqarish tizimi doimiy takomillashtirishni ta'minlash uchun ishlab chiqilgan:

- favqulodda vaziyatlarni boshqarish tizimining o'zi;
- favqulodda vaziyatlarni lokalizatsiya qilish va bartaraf etish uchun mashina tizimlari.

Ushbu loyiha doirasida ishlab chiqiladigan integratsiyalangan taqsimlangan ma'lumotlar bazasi Favqulodda vaziyatlar vazirligining shaxsiy tarkibini (tezkor javob guruhlari, strategik tadqiqot xizmatlari va boshqalar) ma'lumotlar bilan ta'minlashi kerak.

Baza quyidagi asosiy ma'lumotlarni o'z ichiga olishi kerak:

- ilmiy tashkilotlar (etakchi mutaxassislar ko'rsatilgan holda) va ularning faoliyat yo'nalishlari;
- favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini bartaraf etishda ishtirok etishi mumkin bo'lgan tashkilot va korxonalar (ATP, kommunal xizmatlar, yong'in bo'linmalari va boshqalar);
- tashkilot va korxonalar ixtiyorida mavjud bo'lgan va favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish bo'yicha ishlarni bajarishda

foydalanish mumkin bo'lgan mablag'lar ro'yxati.

Har bir yo'nalish bo'yicha ma'lumotlarning tarkibi ish jarayonida batafsil tavsiflanadi.

Baza taqsimlanishi kerak. Har bir mintaqa barcha kerakli ma'lumotlarni to'playdi va yangilab turadi. Axborotning ishonchligini ta'minlash uchun kirish ma'lumotlarini boshqarishning kuchli tizimi taqdim etiladi.

Yuqori organlarning ma'lumotlar bazalarida o'z mintaqalari uchun umumiy

ma'lumotlar mavjud. Ma'lumot uzatish dial-up telefon kanallari orqali amalga oshiriladi, shu jumladan. va INTERNET dan foydalanish. Ma'lumotlarga kirish kirish huquqiga bog'liq.

Kerakli ma'lumotlarni qidirishni soddalashtirish uchun ma'lumotlar bazalari bo'ylab kuchli navigatsiya tizimi va murakkab so'rovlar uchun ma'lumotlarni tanlash (shu jumladan oldindan belgilanmagan) taqdim etiladi.

References:

1. Energiya boshqaruvi, energiyadan foydalanishni nazorat qilish bo'yicha keng qamrovli qo'llanma, Carbon Trust (2013)
2. "Aholini va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan himoya qilish to'g'risida" 1994 yil 21 dekabrda 68-FZ-sonli Federal qonuni.
3. VD Zazulinskiy, Favqulodda vaziyatlarda hayot xavfsizligi (2003)
4. EA Arustamov, Hayot faoliyati xavfsizligi (M.: Dashkov i K, 2001)
5. NG Osuxova, Qiyin va ekstremal vaziyatlarda psixologik yordam (M.: Akademiya yili: 2007)
6. NN Puxovskiy, Favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini (M.: Akademik loyiha, 2000)
7. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7308421><https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=4222549758964481385&btnI=1&hl=ru>